

УДК 338

О. В. Пиріков,
к. т. н., доцент кафедри товарознавства та експертизи у митній справі,
Донецького національного університету економіки та торгівлі імені Михайла Туган-Барановського

СУЧАСНЕ УПРАВЛІННЯ. ЕКОЛОГІЧНА ОРІЄНТАЦІЯ

O. V. Pyrikov,
Ph.D., assistant professor of Commodity and expertise in customs,
Donetsk National University of Economics and Trade after M. Tugan-Baranovsky

MODERN MANAGEMENT. ECOLOGICAL ORIENTATION

Здійснення швидкої та ефективної трансформації країни у розрізі Європейської інтеграції України, та еколого-економічних процесів згідно принципів сталого розвитку на тлі підсилення ролі регіонів є вкрай важливою проблемою. За даними представництва ООН в Україні екологічна ситуація погіршується, тому одним з головних завдань на наступне десятиліття є сталий розвиток, що несе в собі рішення низки екологічних проблем з урахуванням економічної ефективності.

Make a quick and effective transformation of the country in the context of the European integration of Ukraine, and ecological and economic processes according to the principles of sustainable development against the background of strengthening the role of regions is crucial challenge. According to the UN office in Ukraine is deteriorating environmental situation, because one of the main challenges for the next decade is sustainable development, which contains the solution of a number of environmental problems considering economic efficiency.

Ключові слова: екологія, економіко-екологічне управління, сталий розвиток, екологічна ефективність.

Keywords: ecology, economic and ecological management, sustainable development, environmental efficiency.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні багато років проблему енергетичної безпеки обговорюють у наукових колах, вона є об'єктом нормативно-правового регулювання в указах Президента України, законах Верховної Ради України, постановках Кабінету Міністрів України, зокрема, прийнято «Енергетичну стратегію України на період до 2030 року».

Враховуючи той факт, що на сьогоднішня Україна є членом світової спільноти, то і одним із завдань розвитку країни є рішення виникаючих екологічних проблем. Але на сьогоднішня не має чіткого, розробленого механізму дії, що буде підходити та давати рішення усім виникаючим проблемам. Серед яких однією з актуальніших є впровадження екологічного управління та гармонізації в управлінському контексті - існуючих систем до Європейських.

Призначення екологічного управління — доглядати і оберігати як планетарну домівку (середовище життя), так і національні домівки. Для цього і створюються міжнародні організаційні механізми гармонізації співіснування та національні системи екологічного управління як механізми гармонізації.

Екологічна стратегія гармонізації є прагненням оптимально узгоджувати взаємозалежність суспільства і природи.

Гармонізація в управлінському контексті означає активну діяльність, спрямовану на подолання розладу, досягнення узгодженості. Отже, у взаємовідносинах та взаємодії суспільства і природи пріоритетним має бути подолання екологічного розладу і досягнення екологічної узгодженості.

Гармонізація взаємовідносин суспільства і природи зможе настати внаслідок такої зміни людської діяльності, у першу чергу управлінської, коли людство, спираючись на пізнані природні закономірності, прийме на себе функції системного управління соціально-екологічними і природо-відновлюваними процесами, щоб досягти соціально-екологічної рівноваги. Реально гармонізація, як ідеал взаємовідносин та співіснування суспільства і природи, може настати тоді, коли люди управлятимуть не природою, а насамперед собою, своїми "ресурсними апетитами", своєю екологічною свідомістю й культурою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор, виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена тема. Механізми гармонізації діють на державному, корпоративному, місцевому і громадському рівнях. Для того щоб екологічне управління відповідало своєму призначенню, необхідно дотримуватися таких вимог:

1. Принципи, методологія екологічного управління повинні бути адекватними задекларованим на глобальному й національному рівнях керівним принципам гармонізації життєдіяльності суспільства і збалансованого розвитку.
 2. Впровадження й розвиток екологічного управління мають ґрунтуватися на екологічних функціональних законах і принципах та методології системного підходу.
 3. Для забезпечення методологічної тотожності в підходах екологічне управління повинно мати у своїй основі систему міжнародних регламентів і стандартів, методологію системно-екологічного підходу.
 4. Розвиток системного екологічного управління має ґрунтуватися на гуманітарних принципах і пріоритетах національної екологічної політики.
 5. Функції екологічного управління повинні кореспондуватися із загальносистемними функціями адміністративного управління.
 6. Екологічне управління має ґрунтуватися на власній законодавчій і нормативно-правовій базі, яка за своїм правовим впливом на розвиток суспільства повинна займати домінуюче місце та роль.
 7. Ефективність екологічного управління забезпечується професійно підготовленим управлінським персоналом — екологічними менеджерами, підготовка яких здійснюється за спеціальними програмами.
 8. Екологічне управління повинно мати у своєму розпорядженні власну інформаційну систему, яка забезпечує моніторинг реалізації прийнятих рішень.
- Для створення та реалізації сучасних екологічних вимог треба подолати проблеми в екологічному управлінні, а саме:
- законодавчу невизначеність системного екологічного управління;
 - недостатню професійну екологічну підготовку управлінського персоналу щодо володіння методологією системного підходу;
 - міжгалузеву методологічну неузгодженість функцій екологічного управління;
 - міжгалузеву нормативну невідповідність моделей екологічного управління;

функціональну невідповідність національної системи екологічного управління Європейському регламенту 1836/93 і міжнародним стандартам серії ISO 14000.

Важливими для дослідження права різних міждержавних утворень, міжнародних організацій їх особливостей і принципів зближення із правовими системами третіх країн, різнобічного розкриття процесу становлення європейського правового простору також є роботи таких зарубіжних вчених, як Н. Блокер, Е. Бредлі, Ж. Булюї, М. Вестлейк, Т. Гартлі, Г.-Н. Геренфельдт, Рене Давід, М. Дженіс, У. Драетт, А. Еванс, Г. Єніке, П. Жюйар, Г. Іпсен, Д. Карро, Л. Карту, Кей Р., Ш. Коенінг, Ж. Колаза, В. Кернз, Н. Каталано, Д. Лазок, Б. Лиманчи, Д. Маклеод, М. Мартма, Ж. Нулуї, К. Окономидес П. Пескатор, А. Татам, Ж. Тускоз, Ж. Рідо, А. Фердрос, П. Фішер, С. Хайет, К. Цвайгерт, Г. Шлогауер, О. Шпірман, Ж. Штайнер, Х. Шермерс та ін.

Вітчизняні вчені також намагалися системно осмислити принципи, здобутки і тенденції, проблеми та перспективи наближення правової системи України до права ЄС, необхідність імплементації Україною міжнародних угод, серед них: А.А. Садеків, Г. Є. Бувайлик, В.Г. Буткевич, М.В. Буроменський, В. А. Василенко, О.Ф. Висоцький, С.А. Войтович, В.Н. Денисов, А.С. Довгерт, В.І. Євнтів, В.К. Забігайло, Л.Г. Заблоцька, О.В. Задорожний, А.З. Георгіца, А.П.Заєць, Ю.Д. Ільїн, В. І. Кисіль, М.І. Козюбра, В.В. Копійка, В.Ю. Крушинський, О.В. Лаба, Л.А. Луць, В.А. Манджолла, Н. Р. Малишева, В.С.Мармазов та І.С. Піляєв, Ю. Марченко, В.І.Муравйов, В.Ф. Опришко, Л. Д. Тимченко, К. К. Сандровський, С.В. Шевчук, Ю.С. Шемшученко, А. С. Філіпенко, Т. Шинкаренко, О. І. Шнирков, та ін.3

Значну роль у стримуванні розвитку екологічного управління відіграє неструктурованість і галузева розпороченість функцій екологічного управління. Тому чіткий розподіл функцій і відповідальності між державною, корпоративною, регіональною (місцевою) і громадською системами екологічного управління сприятиме становленню й постійному вдосконаленню систем екологічного управління.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає в аналітичному огляді існуючих методів впровадження, імплементації Європейського законодавства на Українське. З документів ратифікованих ООН на сьогоднішній день розвиток економіки світових країн передбачає виділення особливої уваги до екологізації як виробництва так і здійснення всіх можливих умов щодо розвитку переробних підприємств, тому постійний огляд міжнародних норм та вимог щодо екологічного менеджменту дуже актуальне завдання.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сьогодні існують не тільки теоретичні, але й перевірені на практиці підручники і керівництва, де детально описано кожен крок розробки та впровадження систем менеджменту навколишнього середовища та аудиту відповідно до вимог EMAS [1].

На основі EMAS була розроблена серія міжнародних стандартів систем менеджменту навколишнього середовища в підприємствах і в компаніях ISO 14000. Система стандартів ISO 14000 орієнтована не на кількісні параметри (обсяг викидів, концентрації речовин тощо) але й на технології.

Основним предметом ISO 14000 є система менеджменту навколишнього середовища. Типові положення цих стандартів полягають у тому, що на підприємстві повинні бути впроваджені певні процедури, підготовлені необхідні документи, повинні бути призначені відповідальні за відповідні області екологічно значимої діяльності.

До теперішнього часу в Україні прийняті в якості державних стандартів ДСТУ ISO 14000 п'ять документів, що представляють собою переклади відповідних стандартів:

1. ISO 14001 - Системи управління навколишнім середовищем. Вимоги та посібник до застосування [2];
2. ISO 14004 - Системи управління навколишнім середовищем. Керівництво по принципам організації та методів забезпечення функціонування [2];
3. ISO 14010 - Керівництво з екологічного аудиту. Основні принципи [61];
4. ISO 14011 - Екологічний аудит. Аудит системи екологічного керівництва [2];
5. ISO 14012 - Екологічний аудит. Кваліфікаційні вимоги до екологів-аудиторів [2].

Основний документ серії - ISO 14001 - не містить ніяких «абсолютних» вимог до впливу організації на навколишнє середовище, за виключенням того, що організація в спеціальному документі повинна оголосити про своє прагнення відповідати національним стандартам.

Такий характер стандартів обумовлений, з одного боку, тим, що ISO 14000 як міжнародні стандарти не повинні вторгатися в сферу дій національних нормативів. З іншого боку, попередником ISO є «організаційні» підходи до якості продукції, згідно з якими ключем до досягнення якості є вибудовування належної організаційної структури і розподіл відповідальності за якість продукції та послуг.

Рішення про розробку ISO 14000 стало результатом Уругвайського раунду переговорів по Всесвітній торговельній угоді і зустрічі на вищому рівні з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро в 1992 році. Стандарти ISO 14000 розробляються Технічним комітетом 207 (TC 207) Міжнародній Організацією з Стандартизації (ISO) з урахуванням вже існуючих міжнародних стандартів по системах менеджменту якості продукції (ISO 9000), відповідно до яких зараз сертифіковане більше 1,2 мільйону підприємств і компаній по всьому світу.

Гармонізація національного законодавства [3] з європейським та міжнародним правом дуже деталізовано викладена доктором юридичних наук, Пархоменко Н.М., - передбачає узгоджену діяльність всіх суб'єктів, що здійснюється в межах їх компетенції, послідовно та поетапно, де:

- На першому етапі визначаються критерії гармонізації в різних сферах інтеграційної взаємодії відповідно до укладених договорів та визначаються галузі законодавства, що потребують гармонізації, окреслюється відповідне коло проблем правового регулювання в цій галузі. Крім того здійснюється переклад та опрацювання відповідних нормативно-правових актів (наприклад директив, регламентів ЄС) з метою їх практичного використання; матеріально-технічне забезпечення аналізу і розроблення національних правових актів; набуття теоретичного і практичного досвіду особами, причетними до зазначеної діяльності з питань законодавства, моніторингу, інформаційного забезпечення та ін. шляхом організації навчальних візитів до окремих країн;

- На другому етапі відбувається співвідношення мети і завдань правового регулювання інтеграційної взаємодії, права експертиза та порівняльно-правовий аналіз національних законодавчих та інших нормативно-правових актів, визначення їх відповідності укладеним міжнародно-правовим документам та вироблення пропозицій щодо їх гармонізації з урахуванням наслідків гармонізації на національному рівні та впливу на національну правову систему; узгодження понять і термінів національного права та права міжнародних організацій, міжнародних договорів;

- На третьому етапі визначається та затверджується перелік нормативно-правових актів, що потребують гармонізації з урахуванням їх юридичної сили, а також перелік міжнародних договорів, які необхідно укласти з метою гармонізації. Крім того, відбувається визначення оптимальних форм та засобів, рівнів та меж гармонізації;

- На четвертому етапі відбувається синхронна розробка та прийняття нових нормативно-правових актів або внесення змін у діюче законодавство відповідними державними органами. Важливим на даному етапі є подолання існуючих колізій між національним та міжнародним правом або правом міжнародних організацій чи їх об'єднань шляхом застосування відповідних процедур, а саме: визнання загальнообов'язаних принципів права, правових стандартів та їх закріплення у національному законодавстві; врахування загальних і специфічних вимог під час входження нормативних приписів актів міжнародних організацій у національну правову систему і т.ін.

Гармонізовані нормативно-правові акти мають відповідати наступним вимогам: містити норми права, що відповідають положенням діючих міжнародних договорів; забезпечувати однозначне розуміння та застосування правил, які встановлені всіма учасниками правовідносин та містяться в укладених міжнародних договорах; здійснювати юридичну дію, що за можливості виключає або мінімізує необхідність прийняття відомчих актів, а у випадках, коли така необхідність виникає – передбачати можливість гармонізації підзаконних актів; містити реальні гарантії та механізми виконання правостановлюючих норм та положень правових актів суб'єктів гармонізації, а також заходи відповідальності протиправої та стимулює правомірної діяльності; передбачати системність та внутрішній зв'язок національних актів та актів інших держав чи міжнародних організацій – суб'єктів інтеграції. Це видається можливим за умов дотримання основних вимог нормотворчої техніки, а саме: понятійний апарат і нормотворча техніка повинні мати наскрізний характер; у нормативно-правових актах мають бути визначені терміни, що живаються в ньому; чітко визначений об'єкт правового регулювання; норми права, у переважній більшості, мають бути нормами прямої дії. Важливе значення для процесу гармонізації права має однозначне тлумачення термінів і понять, що використовуються в міжнародно-правових документах. Передумовою цього є правильний переклад актів, що гармонізуються. (Наприклад, Наказом Міністерства юстиції України від 26.11.2003 р. № 144/5 затверджений Порядок перекладу актів європейського права на українську мову). При цьому важливим є надання перекладам статусу офіційного документу.

- На п'ятому етапі відбувається реалізація гармонізованих актів, здійснюється оцінка досягнутих результатів на міждержавному та національному рівнях. У перспективі можливо продовження інтеграційної взаємодії у напрямі уніфікації та наближення.

Протягом всіх зазначених етапів відбувається: технічна допомога (обмін експертами, організація семінарів, навчання спеціалістів, допомога у перекладі відповідного законодавства); контроль інтеграційних органів за проведенням гармонізації. Зокрема, саме для розробки наукових засад адаптації законодавства України до законодавства ЄС, вдосконалення нормопроектної роботи було створено ряд інституцій, зокрема Українсько-європейський консультативний центр з питань законодавства (UEPLAC), метою якого є надання допомоги у досягненні повномасштабної імплементації Угоди про партнерство і співробітництво між Україною та ЄС. Зокрема: сприяння наближенню законодавства України до законодавства ЄС у сферах, визначених у ст. 51(2) УПС, сприяння Україні у здійсненні

нею необхідних законодавчих та інституційних змін відповідно до Плану дій Євросоюзу у сфері юстиції та внутрішніх справ; забезпечення процесу вступу України до СОТ.

Мета розробки міжнародних стандартів менеджменту навколишнього середовища полягає в оцінці та поліпшенні екологічних характеристик діяльності промислових підприємств і в створенні умов для надання населенню екологічної інформації [5]. Впровадження систем менеджменту навколишнього середовища сприяє постійному поліпшенню екологічних характеристик діяльності підприємств шляхом:

- Розробки та реалізації екологічної політики та екологічних програм;
- Періодичної об'єктивної та систематизованої оцінки параметрів діяльності всіх підрозділів підприємства;
- Надання населенню екологічної інформації про підприємство.

Реєстрація (сертифікація) організацій відповідно до вимог є добровільною; система створена виключно для промислових підприємств.

Екологічна стандартизація і екологічне нормування. Згідно зі статтею 31 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" екологічна стандартизація і нормування проводяться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог щодо охорони навколишнього природного середовища, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки [6]. Державні стандарти в галузі охорони навколишнього природного середовища є обов'язковими для виконання і визначають поняття і терміни, режим використання й охорони природних ресурсів, методи контролю за станом навколишнього природного середовища, вимоги щодо запобігання забрудненню навколишнього природного середовища, інші питання, пов'язані з охороною навколишнього природного середовища та використанням природних ресурсів. Екологічні нормативи встановлюють гранично допустимі викиди та скиди у навколишнє природне середовище забруднюючих хімічних речовин, рівні допустимого шкідливого впливу на нього фізичних та біологічних факторів. Нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин у навколишньому природному середовищі та рівні шкідливих фізичних та біологічних впливів на нього є єдиними для всієї території України. У разі необхідності для курортних, лікувально-оздоровчих, рекреаційних та інших окремих районів можуть встановлюватися суворіші нормативи гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин та інших шкідливих впливів на навколишнє природне середовище.

Екологічне ліцензування. Воно належить до групи традиційних методів управління і передбачає видачу дозволів на окремі види природокористування, в тому числі і на використання природних ресурсів. Ліцензування екологічно небезпечних видів діяльності входить виключно до функцій державного рівня управління. Розвиток екологічного ліцензування має два стратегічні напрями — окрема і комплексне ліцензування. Перше стосується видів діяльності і права на розміщення в НС викидів, скидів забруднювальних речовин та відходів окремо. Комплексне ліцензування передбачає одночасне здійснення згаданих процедур, проте воно не знайшло ще місця у вітчизняній практиці.

Екологічна експертиза [7]. Це самостійний вид управлінської діяльності як організаційно-правова форма попереджувального контролю. В Україні здійснюються державна, громадська та інші види екологічної експертизи. Проведення екологічної експертизи є обов'язковим у процесі законотворчої, інвестиційної, управлінської, господарської та іншої діяльності, що впливає на стан навколишнього природного середовища. Екологічні експертизи підлягають:

- проекти схем розвитку і розміщення продуктивних сил, розвитку галузей народного господарства, генеральних планів населених пунктів, схем районного планування та інша перед-планова і перед проектна документація;
- техніко-економічні обґрунтування і розрахунки;
- проекти інструктивно-методичних і нормативно-технічних актів та документів, які регламентують господарську діяльність, що негативно впливає на навколишнє природне середовище;
- документація зі створення нової техніки, технології, матеріалів і речовин, у тому числі та, що закуповується за кордоном;
- матеріали, речовини, продукція, господарські рішення, системи й об'єкти, впровадження або реалізація яких може призвести до порушення норм екологічної безпеки та негативного впливу на навколишнє природне середовище.

Екологічні експертизи можуть підлягати екологічно небезпечні діючі об'єкти та комплекси, в тому числі військового та оборонного призначення. Державна екологічна експертиза проводиться експертними підрозділами чи спеціально створюваними комісіями спеціально уповноваженого центрального органу виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів і його органів на місцях на основі принципів законності, наукової обґрунтованості, комплексності, незалежності, гласності та довгострокового прогнозування. Громадська екологічна експертиза здійснюється незалежними групами спеціалістів з ініціативи громадських об'єднань, а також місцевих органів влади за рахунок їх власних коштів або на громадських засадах.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Система стандартів ISO 14000 забезпечує зменшення несприятливих впливів на навколишнє середовище на трьох рівнях:

1. Організаційному - через поліпшення екологічного «поведінки» корпорацій.
2. Національному - через створення істотного доповнення до національної нормативної бази та компонента державної екологічної політики.
3. Міжнародному - через поліпшення умов міжнародної торгівлі.

Документи, що входять в систему, можна умовно розділити на три групи:

- Принципи створення й використання систем менеджменту навколишнього середовища;
- Інструменти екологічного контролю та оцінки;
- Стандарти, орієнтовані на продукцію.

Ключовим поняттям серії ISO 14000 є поняття системи менеджменту навколишнього середовища в організації (підприємстві або компанії). Тому центральним документом стандарту вважається ISO 14001 - «Специфікації і посібник з використання систем менеджменту навколишнього середовища». Згідно з цим - передбачається, що відповідність чи невідповідність їм конкретній організації може бути встановлено з високим ступенем впевненості. Саме відповідність стандарту ISO 14001 і є предметом формальної сертифікації.

Всі інші документи розглядаються як допоміжні - приклад, ISO 14004 містить більш розгорнуте керівництво по створенню системи менеджменту навколишнього середовища, серія документів 14010 визначає принципи аудиту системи. Серія 14040 визначає методологію «оцінки життєвого циклу», яка може використовуватися при оцінці екологічного впливу, пов'язаного з продукцією організації (така оцінка потрібна стандартом ISO 14001).

Офіційно стандарти ISO 14000 є добровільними. Вони не змінюють законодавчих вимог, а забезпечують систему визначення того, яким чином компанія впливає на навколишнє середовище і як виконуються вимоги законодавства. Організація може використовувати стандарти ISO 14000 для внутрішніх потреб, наприклад, як модель системи менеджменту навколишнього середовища або формат внутрішнього аудиту даної системи. Розраховується, що створення такої системи дає організації ефективний інструмент, за допомогою якого вона може управляти всією сукупністю своїх впливів на навколишнє середовище і приводити свою діяльність згідно з різноманітними вимогами. Стандарти можуть використовуватися і для зовнішніх потреб - щоб продемонструвати клієнтам і громадськості відповідність системи менеджменту навколишнього середовища сучасним вимогам. Нарешті, організація може отримати формальну сертифікацію від третьої (незалежної) сторони. Як можна припускати з досвіду стандартів ISO 9000, саме прагнення отримати формальну реєстрацію і документально обґрунтувати заяву про випуск «екологічно чистої» продукції, мабуть, буде рушійною силою впровадження систем менеджменту навколишнього середовища, що відповідають стандарту.

За задумом ISO, система сертифікації повинна створюватися на національному рівні. Судячи з досвіду таких країн, як Канада, провідну роль в процесі створення національної інфраструктури сертифікації грають національні агентства по стандартизації, такі як Держстандарт, а також Торгово-промислові палати, спілки підприємств і т.д. Очікується, що стандартний процес реєстрації буде займати від 12 до 18 місяців, приблизно стільки ж часу, скільки займає впровадження на підприємстві системи менеджменту навколишнього середовища.

Оскільки вимоги ISO 14000 багато в чому перетинаються з ISO 9000, можлива полегшена сертифікація підприємств, які вже мають документ відповідності ISO 9000.

Як можливо побачити, ISO 14000 висуває вимоги скоріше до самої системи менеджменту навколишнього середовища. Обов'язковим є поступове, поетапне, але не припиняється поліпшення функціонування цієї системи. Але підприємство може бути сертифіковане відповідно до ISO 14000, навіть якщо його технологічні системи та організаційні заходи не забезпечують власне зменшення впливу на навколишнє середовище.

На думку ряду європейських екологів-юристів і фахівців в області виробничої екології Великобританії принципи EMAS більш прогресивні і створюють більш надійну основу для досягнення основної мети введення стандартів в області менеджменту навколишнього середовища - зменшення впливу виробничого сектора на навколишнє середовище. Розробники схеми менеджменту навколишнього середовища вважають, що сертифікація підприємства по ISO 14000 може розглядатися як проміжний крок до узгодження його діяльності до вимог EMAS [14]. При оцінці систем менеджменту навколишнього середовища українських компаній, вочевидь, найбільш прийнятні міжнародні стандарти серії ISO 14000, і не останню роль в цьому відіграє прийняття даних документів Держстандартом України.

Список літератури.

1. Садеков А.А. Предпринимательство и устойчивое развитие. Монография. - Донецк : ДонГУЭТ им.М.Туган - Барановского, 2002.- 450с.
2. ДСТУ ИСО 14010-97, 14011-97, 14012-97, 14001-97, 14004-97.
3. Н. М. Пархоменко. Гармонізація законодавства України з європейським та міжнародним правом: методи, етапи, види // Часопис київського університету права, 2012/1
4. Strochenko N. I. Innovation investment principles harmonizing legal and regulatory documents. – 2014.
5. Регіональна економіка [текст] : Підручник / за ред. С. П. Качана. – Тернопіль : ТНЕУ, 2008. – 800с.
6. Цимбалюк М. М. Інтеграційні тенденції України щодо запровадження європейських стандартів державотворення //Митна справа. – 2014. – №. 2). – С. 231-236.
7. <http://uk.wikipedia.org/wiki>
8. Методика гармонізації (сближения, унификации) законодательств государств – членов Евразийского экономического сообщества // Бюро Межпарламентской Ассамблеи Евразийского экономического сообщества // www.ipaurasec.org/docsdown/metod-garmoniz.pdf
9. Екологічний аудит: Посібник з екологічного менеджменту і екологічного аудиту / Шевчук В.Я., Саталкін Ю.М., Наврацький В.М. та ін. - К.: Символ-Т, 1997.-221 с.
10. Закон України «Об экологической экспертизе» // Голос України. - 16 марта 1995. - №49.
11. Закон України «Про охорону навколишнього середовища»// Україна - 25 червня 1991.
12. Васиута, О. А. Екологічна політика України на зламі тисячоліть / О. А. Васиута. — К. : КиМУ, 2003. — 306 с. — Бібліогр.: с. 284-305. — ISBN 966-8299-02-7.
13. Васиута, О. А. Проблеми екологічної стратегії України в контексті глобального розвитку / О. А. Васиута. — Т. : Гал-Друк, 2001. — 599с. — Бібліогр.: с.543-593
14. Гусева Т.В., Макаров С.В. Пособие по экологическому, менеджменту.-М,- ЭКОЛАЙН, 1998. [.http://www.ecoline.ru/mc/bookc/voluntarv/index.html](http://www.ecoline.ru/mc/bookc/voluntarv/index.html)

References.

1. Sadekov, A.A. (2002), *Predprinimatel'stvo i ustojchivoe razvitie* [Entrepreneurship and sustainable development], DonGUJeT im.M.Tugan-Baranovskogo, Donetsk, Ukraine.
2. National standard of Ukraine (1997), DSTU ISO 14010-97 14011-97 14012-97 14001-97 14004-97, National standard, Kyiv, Ukraine.
3. Parkhomenko, N.M. (2012), "Harmonisation of the legislation Ukraine with European and international law: methods, stages, types", *Chasopys kyivs'koho universytetu prava*, vol. 1.
4. Strochenko, N.I. (2014), "Innovation investment principles harmonizing legal and regulatory documents", *Marketynh i menedzhment innovatsij*, vol. 4, pp. 153-162.
5. Kachan, Ye.P. (2008), *Rehional'na ekonomika* [Regional economy], TNEU, Ternopil, Ukraine.
6. Tsymbaliuk, M.M. (2014), "Integration trends in Ukraine to introduce European standards of state", *Mytna sprava*, vol. 2, pp. 231-236.
7. Wikipedia (2014), available at: <http://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 10 November 2014).
8. Bjuro Mezhparylamentskoj Assamblei Evrazijskogo jekonomicheskogo soobshhestva (2014), "Methods of harmonization (convergence, unification) of the laws of the Member States of the Eurasian Economic Community", Bjuro Mezhparylamentskoj Assamblei Evrazijskogo jekonomicheskogo soobshhestva available at: www.ipaurasec.org/docsdown/metod-garmoniz.pdf (Accessed 15 November 2014).
9. Shevchuk, V.Ya. Satalkin, Yu.M. and Navrats'kyj, V.M. (1997), *Ekolohichnyj audyt: Posibnyk z ekolohichnoho menedzhmentu i ekolohichnoho audytu* [Environmental audit: A Guide to environmental management and environmental audit], Symvol-T, Kyiv, Ukraine.
10. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), Law "On Ecological Examination", available at: (Accessed 10 November 2014).
11. Verkhovna Rada of Ukraine (1991), Law "On Environmental Protection", available at: (Accessed 10 November 2014).
12. Vasiuta, O.A. (2003), *Ekolohichna polityka Ukrainy na zlami tysiacholit'* [Environmental policy of Ukraine at the turn of the millennium], KyMU, Kyiv, Ukraine.
13. Vasiuta, O.A. (2001), *Problemy ekolohichnoi stratehii Ukrainy v konteksti hlobal'noho rozvytku* [Problems of environmental strategy of Ukraine in the context of global development], Hal-Druk, Ternopil, Ukraine.
14. Guseva, T.V. and Makarov, S.V. (1998), *Posobie po jekologicheskomu, menedzhmentu* [Manual for environmental management], JeKOLAJN, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 20.11.2014 р.

ТОВ "ДКС Центр"